KREDIT MODUL TIZIMIDA TALABALARDA SPORT MUSOBAQALARNI O‘TKAZISH VA HAKAMLIK QILISH KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Izzatullayev Sunnatulla Shermuxammad o‘g‘li
GulDU “Sport turlarini o‘qitish uslubiyati” kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada kredit-modul tizimi sharoitida talabalarda sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini takomillashtirish masalalari ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqot jarayonida voleybol sporti misolida mamlakatimizda shakllangan sport musobaqalari tizimi, xususan “Umid nihollari”, “Barkamol avlod”, “Universiada” va “Talabalar ligasi” kabi ko‘p bosqichli musobaqalarning ahamiyati ochib berilgan. Kredit-modul tizimining talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan integratsiya qilishdagi o‘rni asoslab berilib, ularning tashkiliy, hakamlik va boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar asosida talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirishning samarali yo‘llari ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari sport ta’limi tizimida raqobatbardosh, yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: kredit-modul tizimi, sport musobaqalari, hakamlik kompetensiyasi, voleybol, talaba, kasbiy kompetensiya, sport ta’limi, musobaqa tashkil etish, pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuv, Universiada, Talabalar ligasi, sport menejmenti, jismoniy tarbiya.

Kirish. Global taraqqiyot jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, ayniqsa, kredit-modul tizimi asosida bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Xususan, jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarda sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini rivojlantirish pedagogik, metodik hamda amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Voleybol sport turi bugungi kunda nafaqat jismoniy madaniyatning muhim tarkibiy qismi, balki davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivoji, xalqaro maydondagi nufuzi va milliy imijini shakllantiruvchi omillardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Mazkur sport turi yoshlarning jismoniy rivojlanishini ta’minlash, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, ijtimoiy faolligini oshirish va jamoaviylik ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda sanoatlashuv, urbanizatsiya va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida jamoaviy sport turlarining, xususan voleybolning pedagogik ahamiyati yanada ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar sport siyosatida voleybolni ommalashtirish, uni ta’lim tizimi bilan integratsiyalash hamda musobaqalarni samarali tashkil etish masalalariga alohida e’tibor qaratmoqda. Bu jarayonlarda xalqaro sport tashkilotlari tomonidan sport infratuzilmasini rivojlantirish, musobaqalarni boshqarish tizimini takomillashtirish va hakamlik faoliyatini standartlashtirish bo‘yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Kredit-modul tizimi esa talabalarning mustaqil ta’lim faoliyatini kuchaytirish, amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish va ularni real kasbiy vaziyatlarga tayyorlashga xizmat qiladi. Aynan shu tizim doirasida sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini shakllantirish talabalarning nazariy bilimlarini amaliyot bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Natijada, ular nafaqat sport faoliyatida, balki tashkiliy-boshqaruv jarayonlarida ham yuqori samaradorlikka erishadilar.

O‘zbekiston Respublikasida ham mustaqillik yillarida sportni rivojlantirish, ayniqsa voleybolni ommalashtirish va xalqaro darajaga olib chiqish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. O‘zbekiston voleybolchilari turli xalqaro musobaqalarda muvaffaqiyatli ishtirok etib, mamlakatimiz nufuzini oshirishga munosib hissa qo‘shmoqda. Shu bilan birga, davlat siyosatida ommaviy sportni rivojlantirish, yoshlarni sportga keng jalb etish va sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan.

Shu bois, kredit-modul tizimi sharoitida talabalarda sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini takomillashtirish ilmiy-pedagogik jihatdan muhim tadqiqot yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayonni samarali tashkil etish esa zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion metodlar hamda amaliy mashg‘ulotlar asosida amalga oshirilishini taqozo etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Kredit modul tizimida talabalarda sport musobaqalarni o‘tkazish va hakamlik qilish kompetensiyalarini takomillashtirish takomillashtirish jarayoni. Tadqiqotning usullari. Tadqiqotda pedagogik kuzatuv, so‘rov, suhbat, anketa, usullaridan foydalanildi.

Natijalar va ularning tahlili. Bugungi kunda mamlakatimizda voleybol sportining rivojlanishini muvofiqlashtirish va boshqarish jarayoni jismoniy tarbiya va sport sohasiga mas’ul davlat tashkilotlari tizimi orqali samarali amalga oshirilmoqda. Ushbu tizimning asosiy bo‘g‘inlarini tuman, shahar va viloyat darajasidagi sport boshqarmalari hamda ularning tarkibiy tuzilmalari tashkil etib, ular hududlarda voleybolni rivojlantirish, sportchilar tayyorlash, musobaqalarni tashkil etish va boshqarish faoliyatini olib boradi.

Mazkur boshqaruv tizimi kredit-modul tizimi sharoitida tahsil olayotgan talabalar uchun muhim amaliy o‘quv maydoni vazifasini bajaradi. Ya’ni, talabalarda sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini shakllantirish aynan ushbu tizim bilan integratsiya asosida samarali yo‘lga qo‘yilishi mumkin. Talabalar hududiy sport boshqarmalari faoliyatida ishtirok etish orqali real tashkiliy jarayonlarni kuzatadi, musobaqalarni rejalashtirish, o‘tkazish va baholash bosqichlarida bevosita qatnashib, amaliy ko‘nikmalarni egallaydi.

Yosh sportchilarni aniqlash, iqtidorli sportchilarni saralash va yuqori malakali voleybolchilar zaxirasini shakllantirish ishlari O‘zbekiston Respublikasi sport tizimidagi tegishli bo‘limlar tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu jarayonlar talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim pedagogik asos bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, talabalar seleksiya jarayonlari, sportchilarni baholash mezonlari va musobaqa tizimini tashkil etish mexanizmlarini o‘rganish orqali hakamlik faoliyatiga oid bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Hududiy sport bo‘limlari esa joylarda voleybolni rivojlantirish, uni ommalashtirish va sog‘lom turmush tarzini targ‘ib etishda muhim rol o‘ynaydi. Ularning sport maktablari, oliy ta’lim muassasalari hamda jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda olib borayotgan ishlari kredit-modul tizimida tahsil olayotgan talabalar uchun amaliyot bazasini yaratadi. Bu jarayonda talabalar sport tadbirlarini tashkil etish, hakamlik qilish, jamoalarni boshqarish va sport menejmenti elementlarini o‘zlashtiradi.

Shuningdek, kasaba uyushmalarining “Ko‘ngilli jismoniy tarbiya va sport jamiyatlari” ham voleybolni ommalashtirishda muhim o‘rin tutadi. Mazkur tashkilotlar tomonidan o‘tkazilayotgan turli darajadagi musobaqalar, sport festivallari va sog‘lomlashtirish tadbirlari talabalarning amaliy faoliyatga jalb etilishiga keng imkoniyat yaratadi. Bu esa ularning tashkilotchilik, kommunikativ va hakamlik kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Voleybol sportining oliy ta’lim muassasalari va umumiy o‘rta ta’lim tizimidagi o‘rni ham alohida ahamiyatga ega. Ayniqsa, kredit-modul tizimi asosida tashkil etilgan o‘quv jarayonida voleybol bo‘yicha nazariy bilimlar amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtiriladi. Bu esa

talabalarning nafaqat jismoniy tayyorgarligini, balki sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilishga oid kasbiy kompetensiyalarini ham kompleks rivojlantirish imkonini beradi.

Shunday qilib, voleybol sportini boshqarish va rivojlantirish tizimini kredit-modul tizimi bilan integratsiya qilish orqali talabalarda sport musobaqalarini o‘tkazish va hakamlik qilish kompetensiyalarini samarali shakllantirish va takomillashtirish mumkin. Mazkur jarayon zamonaviy pedagogik yondashuvlar, amaliy faoliyatga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalari hamda tizimli hamkorlik asosida amalga oshirilishi lozim.

Yuqorida ta’kidlanganidek, mamlakatimizda voleybol sportini rivojlantirish, uni tizimli boshqarish hamda hududiy darajada samarali tashkil etish jarayonlari kredit-modul tizimida tahsil olayotgan talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish uchun muhim amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish faoliyati real sport tizimi bilan integratsiya asosida o‘rgatilganda yuqori samaradorlikka erishiladi.

O‘zbekistonda yoshlar sportini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan o‘ziga xos milliy musobaqa tizimi shakllangan bo‘lib, u bosqichma-bosqich va uzluksiz rivojlanish tamoyiliga asoslanadi. Mazkur tizim quyidagi yirik sport loyihalarini o‘z ichiga oladi:

- **“Umid nihollari”** – umumta’lim maktablari o‘quvchilari o‘rtasida tashkil etilib, yosh avlodni sportga keng jalb etish, ularning jismoniy rivojlanishini ta’minlashga xizmat qiladi;
- **“Barkamol avlod”** – o‘rta maxsus va kasb-hunar ta’limi muassasalari o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, sport mahoratini rivojlantirish bilan birga ijtimoiy faollikni oshiradi;
- **“Universiada”** – oliy ta’lim muassasalari talabalari o‘rtasida o‘tkaziladigan ko‘p bosqichli musobaqalar tizimi bo‘lib, talabalar sportining eng muhim bo‘g‘inlaridan biri hisoblanadi;
- **“O‘quvchilar ligasi”** – maktab o‘quvchilari orasida sportni ommalashtirish, iste’dodli yoshlarni aniqlash va saralashga qaratilgan;
- **“Talabalar ligasi”** – oliy ta’lim muassasalari talabalari o‘rtasida sog‘lom raqobatni rivojlantirish va professional sportga yo‘naltirish vazifasini bajaradi;
- **“Yangi O‘zbekiston olimpiya cho‘qqilari”** – istiqbolli sportchilarni tayyorlash va ularni xalqaro sport maydoniga olib chiqishga qaratilgan zamonaviy sport dasturidir.

Mazkur musobaqalar tizimi nafaqat jismoniy tayyorgarlikni oshirish, balki yoshlar ongida milliy g‘urur, raqobatbardoshlik, vatanparvarlik, irodaviy barqarorlik hamda sport madaniyatini shakllantirishda muhim ijtimoiy-pedagogik omil sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan sport musobaqalari kompleks tarbiyaviy tizim sifatida ham alohida ahamiyat kasb etadi.

Kredit-modul tizimi nuqtai nazaridan qaraganda, ushbu milliy musobaqa tizimi talabalarda sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Xususan, talabalar “Universiada”, “Talabalar ligasi” kabi musobaqalarda tashkilotchi, hakam yordamchisi yoki texnik xodim sifatida ishtirok etish orqali:

- musobaqalarni rejalashtirish va tashkil etish mexanizmlarini;
- hakamlik faoliyatining me’yoriy-huquqiy asoslarini;
- o‘yin qoidalarini amaliy qo‘llashni;
- sport jarayonini boshqarish va baholash ko‘nikmalarini bevosita amaliy faoliyat jarayonida egallaydilar.

Shuningdek, ushbu tizim talabalarni bosqichma-bosqich kasbiy rivojlantirishga xizmat qiladi, ya’ni ular maktab, kollej va oliy ta’lim darajasidagi musobaqalar tizimini chuqur o‘rganish orqali sport menejmenti va hakamlik faoliyatining izchilligini anglab yetadi. Bu esa kelajakda malakali sport mutaxassislari, hakamlar va tashkilotchilarni tayyorlashda muhim metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda shakllangan milliy sport musobaqalari tizimini kredit-modul tizimi bilan uzviy integratsiya qilish talabalarda sport musobaqalarini o‘tkazish va hakamlik qilish kompetensiyalarini samarali shakllantirish va takomillashtirishning muhim pedagogik sharti hisoblanadi. Bu jarayon nazariy bilimlar, amaliy tajriba va innovatsion pedagogik yondashuvlarning uyg‘unligi asosida amalga oshirilishi zarur.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kredit-modul tizimi sharoitida talabalarda sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini shakllantirish

va takomillashtirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim va ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayon nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uzviy bog‘lash, talabalarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda ularni real kasbiy muhitga tayyorlashda yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, O‘zbekistonda shakllangan ko‘p bosqichli milliy sport musobaqalari tizimi (“Umid nihollari”, “Barkamol avlod”, “Universiada”, “Talabalar ligasi” va boshqalar) talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun mustahkam amaliy platforma vazifasini bajaradi. Ushbu tizim orqali talabalar sport musobaqalarini rejalashtirish, tashkil etish, boshqarish va hakamlik qilish jarayonlarini bevosita amaliy faoliyatda o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Shuningdek, kredit-modul tizimi asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va amaliy mashg‘ulotlarning qo‘llanilishi talabalarda nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarni, balki tashkiliy, kommunikativ, tahliliy va refleksiv kompetensiyalarni ham kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa ularning kelajakdagi pedagogik va sport faoliyatida yuqori natijalarga erishishini ta’minlaydi.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash joizki, sport musobaqalarini tashkil etish va hakamlik qilish kompetensiyalarini rivojlantirish kredit-modul tizimi bilan integratsiya asosida olib borilganda, bu jarayon talabalarning kasbiy tayyorgarligini yangi bosqichga olib chiqadi. Natijada, raqobatbardosh, yuqori malakali, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lgan jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarini tayyorlash uchun mustahkam ilmiy-pedagogik asos yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Izzatullayev S.Sh. Tanlangan sport turida rejalashtirish va hakamlik faoliyati. [Matn]: O‘quv qo‘llanma / – T.:Ilm-fan nashriyoti, 2026. – 220 b.

2. Izzatullayev, S. (2024). IMPROVING STUDENTS’COMPETENCIES IN ORGANIZING AND OFFICIATING VOLLEYBALL COMPETITIONS. Teoreticheskie aspekty stanovleniya pedagogicheskix nauk, 3(19), 78-82.

3. Izzatullayev.S.Sh. SPORT TURLARI BO‘YICHA MUSOBAQALAR O‘TKAZISH VA HAKAMLIK QILISH. [O‘quv qo‘llanma] “GRAND KONDOR PRINT”, — Toshkent 2023 y., 248 bet.

4. Mukhamedova, M., Eshmamatov, O., Izzatullayev, S., Kucharova, M., Isroilov, S., & Kurbanova, S. (2025). Exploring the Impact of Environmental Stressors on Reproductive Health and Fertility Rates in Human and Animal Populations. Journal of Animal Environment, 17(1), 251-264.

5. Shermuxammad o‘g‘li, I. S. IMPROVING STUDENTS’ COMPETENCIES IN ORGANIZING SPORTS COMPETITIONS AND REFEREEING IN THE CREDIT-MODULAR SYSTEM. Decision-Making (Refereeing), 4, 22.

6. Sunnatulla, I. (2023). Improving the competences of conducting sports competitions and refereeing among students in the conditions of digitalization. Confrencea, 11(1), 149-153.

7. Иззатуллаев, С. (2024). СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ КОМПЕТЕНСИЙ СТУДЕНТОВ В ПРОВЕДЕНИИ СПОРТИВНЫХ СОРЕВНОВАНИЙ И СУДЕЙСТВЕ В КРЕДИТНО-МОДУЛНОЙ СИСТЕМЕ. Решение сотсиалных проблем в управлении и экономике, 3(10), 103-107.